

IUS MATRIMONIALE

Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim

(pod redakcją ks. Wojciecha Góralskiego)

TOM III

LUBLIN 1992

Nihil obstat
ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski
(cenzor)

Imprimatur
dr Zygmunt Kamiński
Biskup Płocki
PŁOCK, 2 grudnia 1991 r. Nr 2231/91

Redaktor techniczny
Wiesław Kowalski

POWOŁANIE BIEGŁEGO DO UDZIAŁU
W KANONICZNYM PROCESIE O NIEWAŻNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA

Obecny poziom nauki sprawia, że w wielu dziedzinach, dla podjęcia decyzji wymagającej znajomości danej gałęzi wiedzy, konieczny jest udział specjalisty — biegłego. W konsekwencji także w sprawach o orzeczenie nieważności małżeństwa coraz częściej niezbędny staje się udział biegłego. Winna to być osoba posiadająca zarówno samą wiedzę jak też gruntownie obeznana z metodą naukowego posługiwania się tą wiedzą w odniesieniu do rozważanego problemu. Przepisy kodeksu prawa kanonicznego dotyczące udziału biegłego w procesie o nieważność małżeństwa dopuszczają niekiedy różną interpretację. Dlatego w praktyce sądowej trudno jest czasem jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, w jakich sytuacjach biegły ma być powoływany do procesu o nieważność małżeństwa, w jaki sposób to powołanie ma nastąpić oraz jak biegły ma wypełnić swoje zadanie. Niniejsze opracowanie ma za cel przywołać, uporządkować i wyjaśnić odpowiedzi, jakich na powyższe pytania udziela kodeks prawa kanonicznego.

I. Kodeksowe pojęcie biegłego.

Pojęcie „peritus” oraz „peritia” pojawia się w kodeksie prawa kanonicznego w wielu miejscach¹, nie tylko w przepisach o prawie procesowym. Te wypowiedzi ukazują dwa przyjęte w kodeksie rozumienia biegłego: biegły w sensie szerszym (a nawet w sensie potocznym) oraz biegły w sensie właściwym czyli fachowiec wezwany formalnie do przedstawienia swojej opinii. Jeżeli biegły jest powołany do udziału w procesie — nazywany jest biegłym sądowym.

1. Biegły w sensie szerszym.

Słowem „peritia” określa kodeks w kanonie 218 specjalizację naukową², czyli prawdziwą biegłość w dziedzinie świętych nauk. Ta sprawdzona biegłość zarówno w odniesieniu do posiadanej wiedzy jak też metody posługiwania się nią jest podstawą pozostawienia naukowcom określonej modzielnosci w prowadzeniu badań i w przedstawianiu własnych opinii³. Tak więc „peritus” to przede wszystkim osoba posiadająca gruntowną, teoretyczną, akademicką wiedzę w danej dziedzinie.

Słowem „peritus” określa też kodeks wszystkich, którzy w jakiejś dziedzinie rzeczywiście posiadają wiedzę teoretyczną, chociażby nie kończyli w danym kierunku specjalistycznych studiów. Przynajmniej takich właśnie umiejętności wymaga kodeks od kandydatów do biskupstwa⁴, do urzędu wikariusza generalnego i biskupiego⁵, do Rady d.s. ekonomicznych⁶, oraz do funkcji adwokata⁷. Tak więc „peritus” to także osoba, która dzięki posiadanym umiejętnościom jest rzeczywiście fachowcem w danej dziedzinie, przy czym ta fachowość musi być znana i sprawdzona.

To samo określenie „peritus” stosuje kodeks ponadto do osób, które posiadają bogatą i sprawdzoną wiedzę praktyczną⁸, płynącą bądź z doświadczenia życiowego bądź ze swoistego, jakby intuicyjnego rozeznania przedmiotu. Ta wiedza praktyczna pozwala na dokonanie oceny problemu, która — jakkolwiek nie jest oparta na podstawach naukowych — jest oceną jak najbardziej słuszną.

Można więc stwierdzić, że kodeksowe szerokie pojęcie biegłego odpowiada zawsze jednemu z trzech następujących kryteriów: wiedza, umiejętności lub doświadczenie⁹. Powyższe kryteria pozwalają na używanie zamiennie — w zależności od sytuacji — obok pojęcia: „biegły”, także określić: „rzeczoznawca”, „ekspert”, „fachowiec”, itp.

2. Biegły w sensie właściwym.

W wielu miejscach kodeksu jest mowa o zwracaniu się do rzeczoznawcy z prośbą o fachową opinię bądź o stanie zdrowia określonej osoby¹⁰ bądź o jakości przedmiotu lub budynku¹¹ albo też o rzeczywistej wartości określonych dóbr¹². Z kontekstu wynika, że nie muszą to być zawsze osoby posiadające gruntowną wiedzę teoretyczną, akademicką. Chodzi najczęściej o kogoś, kto rzeczywiście jest w stanie precyzyjnie odpowiedzieć na postawione mu pytanie. Należy jednak stwierdzić, że udokumentowane przygotowanie teoretyczne winni zawsze posiadać biegli powoływani dla określenia stanu zdrowia oraz składający — zgodnie z wymogiem prawa — opinię pisemną.

3. Biegły sądowy.

W kanonicznym prawie procesowym łaciński termin „peritus” oraz polski odpowiednik „biegły”, są to terminy techniczne, określające powołanego formalnie do udziału w procesie fachowca, którego zadaniem jest przedstawić sędziemu swoją opinię na wyznaczony temat¹³. Bardzo dobrą definicję pojęcia biegłego dał A. Stankiewicz w odniesieniu do spraw o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej. W jego ujęciu biegły sądowy „jest osobą powołaną przez organ sądowy do udziału w procesie ze względu na swe szczególne kwalifikacje w dzie-

dzinie psychiatrii lub psychologii, celem dostarczenia sędziemu konkretnych ustaleń i ocen stanu psychicznego kontrahenta w chwili zawierania małżeństwa, dokonanych według specyficznej metody naukowej oraz reguł profesjonalnych, a którego właściwe rozeznanie przekracza kompetencję specjalistyczną sędziego”¹⁴.

Podkreślić więc należy, iż w procesie o nieważność małżeństwa biegły występuje przede wszystkim jako specjalista posiadający fachowe, naukowe przygotowanie i posługujący się metodą naukową. Faktyczną znajomość problemu posiada bowiem także sędzia, który dzięki tej znajomości zleca biegłemu — jako specjaliście — zbadanie stanowiska nauki na interesujący go temat. Ta rzeczywiście posiadana umiejętność i doświadczenie sędziego pozwalają mu następnie prawidłowo ocenić także naukową opinię przedstawioną przez biegłego sądowego. Dla sędziego opinia biegłego jest bowiem tylko kolejnym dowodem w sprawie. Jest to „dowód z wiedzy”, czyli prezentacja stanowiska nauki w danej kwestii¹⁵.

II. Powołanie biegłego w procesie o nieważność małżeństwa.

Przepisy kodeksowe podają kilka sposobów wprowadzenia dowodu z opinii biegłego do procesu o nieważność małżeństwa¹⁶. Można je podzielić na dwie grupy, zależnie od okoliczności, w jakich biegły jest powoływany oraz od samej metody powołania biegłego. Proponuję określić je jako sposoby zwyczajne oraz uzupełniające.

1. Zwyczajne sposoby wprowadzenia dowodu z opinii biegłego.

Podstawową okolicznością powodującą zwyczajne wezwanie biegłego do udziału w procesie o nieważność małżeństwa jest nakaz prawa¹⁷. Kodeks nakazuje sędziemu przywołać dowód z opinii biegłego gdy sprawa jest prowadzona z tytułu impotencji¹⁸, oraz gdy sprawa jest prowadzona z tytułu braku zgody spowodowanego chorobą umysłową¹⁹. W powyższych sytuacjach sędzia w zasadzie musi wezwać biegłego do udziału w procesie. Odstąpić od tego może jedynie wtedy, gdy z rozwoju całej sprawy w sposób oczywisty wynika, że opinia biegłego jest już bezużyteczna²⁰. Ocena tych okoliczności należy do samego sędziego. Rezygnacja z biegłego może nastąpić przykładowo wtedy, gdy sędzia już dysponuje całkowicie wiarygodnymi świadectwami lekarskimi na interesujący go temat. Ogólnie można powiedzieć, że rezygnacja następuje gdy sędzia przypuszcza, iż stanowisko nauki nie wniesie nic nowego do akt sprawy. Jest to oczywiste z punktu widzenia ekonomiki procesu. Należałoby jednak wymagać, by sędzia w takich sytuacjach zamieścił w aktach sprawy swoją pisemną i umotywowaną decyzję.

Poza przypadkami wyżej wskazanymi także sam sędzia może zdecydować o zwyczajnym wezwaniu biegłego do procesu²¹, gdy w uza-

sadniony sposób przypuszcza, iż opinia na rozważany temat, sporządzona metodą naukową, zabezpieczy wydanie rzeczywiście sprawiedliwego wyroku²². Jest to więc dowód z urzędu, gdyż nie strony lecz sędzia decyduje o wprowadzeniu go do procesu albo w oparciu o przepis prawa albo z własnej inicjatywy.

Wyznaczenie i wprowadzenie biegłego do procesu — niezależnie od tego, czy jest wymagane przez samo prawo, czy też podstawą jego jest decyzja sędziego — przebiega w następujący sposób²³:

a) sędzia informuje strony procesowe o wprowadzeniu dowodu z biegłego proponując jednocześnie konkretną osobę do wypełnienia tego zadania bądź dając stronom możliwość zgłoszenia tej propozycji.

b) w pierwszym przypadku stronom należy dać możliwość wypowiedzenia się, czy tę propozycję przyjmują, gdyż prawo stron do obrony obejmuje również prośbę o wykluczenie biegłego ze słusznej przyczyny²⁴. W drugim przypadku sędzia propozycję jednej ze stron przekazuje do wiadomości stronom pozostałym, dając im przez to prawo zgłaszania zarzutów;

c) po rozważeniu głosów stron procesowych sędzia dekretem wyznacza biegłego. Nominacja powinna być w zasadzie zgodna z wnioskami stron, chyba że jakaś poważna przyczyna znana sędziemu przemawia za niewprowadzaniem tego biegłego do procesu. Należy wtedy jednak w dekrete zamieścić motywację, przynajmniej ogólną, dla której został wyznaczony kto inny. Jeżeli zaś nie istnieje przyczyna obiektywna odsunięcia biegłego proponowanego przez strony, zaś sędzia ma większe zaufanie do innej osoby, zawsze może powołać drugiego biegłego²⁵. Konsultacja powyższa nie musi przebiegać tuż przed wyznaczeniem biegłego i nie musi być prowadzona na piśmie. Wystarczy, jeżeli sędzia przeprowadzi tę konsultację ustnie podczas przesłuchania stron i pozostawi w aktach notatkę o podjętych ustaleniach.

Może się pojawić praktyczny problem w sytuacji, gdy określony trybunał ma na stałe powołanych kilku biegłych, z których pomocy korzysta. Mają oni stałą akceptację trybunału. Sędzia proponując stronom powołanie biegłego może wtedy wskazać nie jednego, ale kilku z tej listy. Potrzebna jest jednak osobna nominacja dla każdego z nich w momencie wprowadzenia ich do danej sprawy.

2. Uzupełniające sposoby wprowadzenia dowodu z opinii biegłego.

Chodzi tu o wszystkie sytuacje, w których sędzia nie widzi potrzeby powoływania biegłego, a jednak strona zgłasza go do procesu. Okolicznością zasadniczą więc, motywującą wprowadzenie dodatkowego dowodu z opinii biegłego, jest wyraźna prośba a nawet żądanie strony. Jest to logiczna konsekwencja uprawnienia stron do wprowadzenia środków dowodowych, które mają potwierdzać prawdziwość zgłoszonej wcześniej tezy procesowej. Dlatego też stosowane są tu te same zasady co przy

wprowadzaniu innych środków dowodowych. Kodeks podaje dwa sposoby wprowadzenia uzupełniającego dowodu z opinii biegłego:

a) dopuszczenie pozaprocessowej opinii biegłego. W praktyce sądownictwa kościelnego zdarza się dość często, że strona proponuje włączenie do akt sprawy opinii lekarskiej (często lekarza-psychiatry) lub psychologicznej, sporządzonej nie na użytek tego procesu lecz w innych okolicznościach. Można określić tę relację jako pozaprocessową opinię biegłego. Jeżeli treść tej opinii odpowiada potrzebom procesu sędzia może podjąć decyzję o włączeniu jej do akt sprawy podobnie jak przyjmuje inne dokumenty przedkładane przez strony²⁶. Nie ma potrzeby konsultowania tej decyzji z pozostałymi stronami²⁷. Warunkiem podstawowym jest fachowość opinii, to znaczy sporządzenie jej przez osobę odpowiadającą pojęciu „biegły” oraz w sposób zgodny z metodą naukową. W takiej sytuacji dopuszczenie gotowej relacji zastępuje powołanie zwyczajnego biegłego, co jest tylko z korzyścią dla procesu.

b) wprowadzenie biegłego pomocniczego. Strony mają prawo wyznaczać prywatnych biegłych²⁸. Aby to uczynić obowiązane są przedstawić sędziemu propozycję powołania biegłego oraz wskazać osobę a także zadanie, jakie chcą jej zlecić do wykonania. Sędzia ocenia to z punktu widzenia potrzeb procesu i — jeżeli nie ma podejrzenia celowej manipulacji lub działania na zwłokę — daje zgodę na wprowadzenie tego dowodu. Nie jest to więc nominacja biegłego jak przy zwyczajnym powołaniu lecz zgoda na jego wprowadzenie. Jest wskazane, by prywatny biegły był powoływany przez stronę z listy stałych współpracowników trybunału, ze względu na ich przygotowanie do udziału w procesie o nieważność małżeństwa. Można to stronom sugerować, nie można jednak tego wymagać w sposób bezwzględny. Jeżeli strona pragnie wprowadzić własnego biegłego, sędzia winien wyrazić zgodę po wcześniejszym upewnieniu się o fachowości oraz morale kandydata²⁹. Podkreślić należy, że do ważności tej zgody sędzia nie musi konsultować jej z pozostałymi stronami. Ponieważ jednak prawo daje możliwość wykluczania biegłych podobnie jak świadków³⁰, należy pozostałe strony powiadomić o dopuszczeniu danej osoby jako prywatnego biegłego.

Prywatnych biegłych nie należy mylić z konsultantami, którzy służą stronom swoją radą nie wchodząc jednak formalnie do procesu³¹. Wnioski i opinie uzgodnione z konsultantami wprowadzają do akt same strony. Prywatny biegły zaś występuje w procesie a jego opinia zostaje załączona do akt sprawy.

c) dopuszczenie innej relacji pozaprocessowej. Gdy gotowa relacja proponowana przez stronę nie odpowiada wymogom stawianym opinii biegłego, nie powinna być przez sędziego włączona do akt, chyba że jako dokument uzupełniający względem opinii zwyczajnego biegłego, lub jako dowód uzupełniający dla innych kwestii niż pytania postawione biegłemu³².

III. Zadanie biegłego.

1. Wyznaczenie zadania zwyczajnie powołanemu biegłemu.

Kwestie, których ma dotyczyć opinia zwyczajnie powołanego biegłego ustala wyłącznie sędzia. Potwierdza to zamieszczone wyżej określenie dowodu z opinii biegłego jako dowodu z urzędu. Kodeks uznaje jednak także prawo stron do głosu w tym względzie³³, co nakłada na sędziego obowiązek wyznaczenia stronom czasu na zgłoszenie ich wniosków. Strony mogą korzystać z tego uprawnienia w czasie konsultacji prowadzonych odnośnie do osoby biegłego. Formalnie sędzia nie ma obowiązku pytać stron, jakie kwestie chciałyby przedłożyć biegłemu do zaopiniowania. Biorąc jednak pod uwagę małą znajomość prawa wśród wiernych oraz brak adwokatów w polskich trybunałach kościelnych, a przede wszystkim ducha całości przepisów procesu małżeńskiego, należy stwierdzić, że sędzia winien wyraźnie strony poinformować o prawie zgłaszania kwestii dla biegłego a w konsekwencji winien wyznaczyć stronom termin na dokonanie takiego zgłoszenia. Jeżeli konsultacja jest prowadzona jeszcze podczas przesłuchania stron — również wtedy należy wyraźnie postawić kwestię zadania dla biegłego. Propozycje stron powinny być przez sędziego uwzględnione, pod warunkiem, iż zmierzają do rzeczywistego wyjaśnienia sprawy.

Dekret sędziego wyznaczający biegłemu zadanie winien zawierać następujące punkty:

- komu i w jakiej sprawie wydaje się zlecenie;
- konkretne pytania, na jakie chce się uzyskać precyzyjną odpowiedź;
- źródła, w oparciu o które biegły ma uzyskać odpowiedź³⁴;
- prośbę o wskazanie jaką metodą biegły się posługiwał dla uzyskania odpowiedzi;
- termin na przygotowanie i przedstawienie opinii³⁵;
- określenie sposobu złożenia opinii³⁶.

Z samej natury rzeczy biegły ma prawo wglądu w akta sprawy oraz we wszelkie dokumenty i pomoce istotne dla kwestii przez niego opiniowanej³⁷.

2. Wyznaczenie zadania biegłemu pomocniczemu.

Biegły pomocniczy ma wyznaczone zadanie przez stronę, która wzywa go do procesu, podobnie jak biegły zwyczajny, którego wprowadza do procesu sędzia, ma przez sędziego ustalone zadanie do wykonania. Stroną wnoszącą o zgodę na prywatnego biegłego wskazuje sędziemu, jakie zadanie chce temuż biegłemu przedstawić i jaką korzyść z tego osiągnie sprawa. Zadaniem biegłego pomocniczego może być zarówno sporządzenie niezależnej relacji na wskazany przez stronę temat jak też

uczestniczenie w pracy biegłego zwyczajnego i sporządzenie oraz przedłożenie do akt własnej opinii.

Jeżeli sędzia zezwoli na współudział biegłego pomocniczego w pracy biegłego zwyczajnego, należy uważać, że obaj mają prawo wglądu we wszelkie akta i dokumenty, przy czym biegły prywatny jest jedynie obserwatorem pracy biegłego zwyczajnego, a nie jego współpracownikiem. W ten sposób zabezpiecza prawo strony do w pełni obiektywnego badania sprawy. Jeżeli zaś biegły prywatny ma własne zadanie, sędzia musi podjąć osobną decyzję odnośnie do prawa wglądu w akta³⁸. Decyzja ta może być podjęta jednocześnie z udzieleniem zgody na dopuszczenie biegłego do sprawy.

3. Sposób składania relacji przez biegłego.

Po wykonaniu zleconego mu zadania biegły jest obowiązany przedłożyć sędziemu przygotowaną relację. Poza sposobem ustalenia tożsamości osób należy w relacji powiedzieć koniecznie, jaką metodą pracował biegły i na jakich argumentach opiera swoje końcowe wnioski. Przygotowaną relację można składać na dwa sposoby:

a) sposób zwyczajny:

Obowiązuje wtedy, gdy biegły występuje w sprawie z nakazu prawa. Sposób zwyczajny polega na przedłożeniu sędziemu pisemnej relacji popartej ustnymi zeznaniami, w czasie których biegły wyjaśnia wszystkie szczegóły związane z wykonaniem przez niego zleconego mu zadania. Przesłuchanie biegłego winno być przygotowane i przeprowadzone tak jak przesłuchania świadków. Strony mają prawo proponowania pytań dla biegłego, adwokaci i pełnomocnicy stron oraz obrońca węgła mogą być obecni podczas jego przesłuchania. Można nawet stwierdzić, że pisemna relacja winna być wcześniej przedłożona sądowi i dana do wglądu adwokata i pełnomocnikom stron, celem przygotowania pytań dla biegłego. Także w trakcie przesłuchania mogą być zgłaszane dodatkowe pytania, na które biegły winien wyczerpująco odpowiadać³⁹.

Wydaje się, że przesłuchanie biegłego jest istotnym elementem jego udziału w procesie, skoro kodeks mówi o powołaniu biegłych, gdy jest konieczne ich przesłuchanie i opinia⁴⁰, skoro nakazuje uzgodnić z nimi wcześniej termin przesłuchania i złożenia opinii⁴¹, by nic później nie przeszkodziło złożeniu tych zeznań oraz skoro uprawnieniem adwokatów i pełnomocników stron jest uczestniczyć w tym przesłuchaniu.

Należy uznać, że również w sytuacji, gdy biegły jest wezwany do procesu decyzją sędziego powinien być przy składaniu swojej relacji przesłuchany. Niemniej sędzia decydując o udziale biegłego ma prawo również wyznaczyć mu zadanie według potrzeb procesu, tzn. może uznać, że wystarczające jest złożenie relacji pisemnej. Należałoby to jednak wyraźnie zaznaczyć w dekrete wyznaczającym zadanie biegłemu.

Podobnie przy powołaniu prywatnego biegłego, zwyczajnym sposobem jest przedłożenie relacji pisemnej oraz przesłuchanie, chyba że sędzia wcześniej wyrazi zgodę na złożenie wyłącznie pisemnej relacji.

Sędzia zawsze ma prawo postawić biegłemu pewne pytania, nawet jeśli wcześniej nie nakazywał przesłuchania, gdy dobro procesu tego wymaga. Biegły nie może się od tego uchylić⁴².

b) sposób nadzwyczajny.

Tak należy określić składanie wyłącznie pisemnej relacji biegłego bez jego przesłuchania, niezależnie od tego, czy jest to relacja biegłego pozasadowego, czy też jest przygotowana przez biegłego w ramach procesu.

IV. Podsumowanie.

Korzystanie z pomocy biegłego w procesach o nieważność małżeństwa jest dzisiaj powszechne, gdy w grę wchodzi tytuł choroby psychicznej, impotencji oraz niezdolności do podjęcia i wypełnienia zasadniczych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. W tym ostatnim przypadku warto pamiętać, że prawo nie nakazuje powołania biegłego, lecz czyni to każdorazowo sam sędzia, o ile uważa to za potrzebne. On też ustala sposób, w jaki biegły ma wykonać swoje zadanie.

Wydaje się jednak, że warto pomyśleć o wprowadzaniu biegłych, szczególnie psychologów, także rozpatrując tytuł przymusu i bojaźni a nawet symulacji. Indywidualne potraktowanie człowieka w całym kontekście jego uwarunkowań osobowościowych i środowiskowych nie jest zbytym psychologizowaniem lecz spojrzeniem w prawdzie na rzeczywiste motywy ludzkich decyzji.

LA CHIAMATA DEL PERITO ALLA PARTECIPAZIONE NEL PROCESSO PER LA DICHIARAZIONE DI NULITA DEL MATRIMONIO

Sommario

Nel Codice di Diritto Canonico si usa la parola „peritus” nel senso largo e „peritus” nel senso stretto del termine, cioè perito giudiziale. Per essere un perito nel senso largo ci vuole la scienza teoretica, accademica, oppure la scienza realmente posseduta, almeno la scienza pratica, l'esperienza. Un perito giudiziale dovrebbe avere la scienza teoretica, accademica, ed essere un vero esperto nel metodo scientifico, poichè un perito nel senso largo è spesso anche il giudice stesso. Lo scopo specifico dell'opera del perito giudiziale è dare la vera relazione scientifica sui capitoli definiti dal giudice.

Il perito giudiziale è chiamato al processo nel modo fondamentale oppure nel modo supplementare. Il modo fondamentale consiste in questo: il giudice con un decreto speciale nomina il perito, quando lo decide il diritto (secondo il can. 1680) o lo stesso giudice consultando le parti oppure secondo la proposta delle parti stesse, e chiede al perito una relazione scritta e l'esame giudiziale. E allora la vera prova ufficiale. Nel modo supplementare invece la parte propone la relazione scritta fatta fuoriprocesso, che il giudice deve accettare, oppure la parte chiama il perito privato sempre con il beneplacito del giudice stesso. In questo caso basta la relazione scritta e l'esame non è più necessario, però può essere richiesto.

PRZYPISY

¹ Poza przepisami o biegłym sądowym pojęcie biegłego lub giełkości pojawia się w następujących kanonach: 218; 228 § 2; 258; 378 § 1 p. 5; 478 § 1; 492 § 1; 689 § 2; 1041 p. 1; 1044 § 2 p. 2; 1189; 1216; 1293 § 1 p. 2; 1483; 1718 § 3.

² „Qui disciplinis sacris incumbunt iusta libertate fruuntur inquirendi necnon mentem suam prudenter in iis aperiendi, in quibus peritia gaudent...”.

³ Por.: G. Della Torre, I Fedeli, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Roma 1985, s. 123.

⁴ CIC c. 378 § 1 p. 5: „...saltem in iisdem disciplinis vere peritus”.

⁵ CIC c. 478 § 1.

⁶ CIC c. 492 § 1.

⁷ CIC c. 1483. W analogicznym znaczeniu termin „biegły” pojawia się też w kan. 1718 § 3, sugerującym ordynariuszowi zasięgnięcie opinii u dwóch sędziów lub innych „iuris peritos”.

⁸ W tym znaczeniu termin „peritus” pojawia się np. w kan. 258, polecającym kierowanie alumnów na praktyki duszpasterskie odbywane zawsze pod kierunkiem doświadczonego kapłana („...sub moderamine semper sacerdotis periti...”).

⁹ Biegli są to bowiem „...i persone esperte per ante, scienza ed esperienza...”. Por.: B. Marchetta, *Scioglimento del matrimonio canonico per inconsumazione*, Padova 1981, s. 79.

¹⁰ Np. kan. 689; 1041 lub 1044.

¹¹ Np. kan. 1189 lub 1216.

¹² Np.: kan. 1293.

¹³ Por. przykładowe określenia pojęcia „biegły”: F. Galtier, *Code Oriental de Procedure Ecclesiastique*, Beyrouth 1951, s. 313; T. Pieronek, *Kościelne Prawo Procesowe*, w: E. Szafrowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, Warszawa 1979, s. 506.

¹⁴ A. Stankiewicz, *Sędzia i biegły w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej*. Referat wygłoszony na Międzynarodowym Sympozjum dla pracowników Sądów Kościelnych w Europie Środkowo-Wschodniej, Lublin 19—21.IX.1991 r.

¹⁵ W całości postępowania sądowego jest to trzecie z kolei silne twierdzenie, stanowiące dla sędziego przesłankę do wydania wyroku. Pierwsze twierdzenie to stanowisko prawa czyli domniemanie prawne, które w odniesieniu do małżeństwa N.N stwierdza: związek N.N. jest małżeństwem ważnym. Drugie twierdzenie to stanowisko powoda potwierdzone zeznaniami świadków na temat ważności-nieważności związku. Opinia biegłego sądowego jest twierdzeniem nauki. Takie określenie dowodu z opinii biegłego stosuje w dyskusjach seminaryjnych ks. prof. J. Grzywacz.

¹⁶ Przepisy te są zawarte w kanonach 1574—1581; 1663—1664; 1678; 1680.

¹⁷ Kan. 1574: „Peritorium opera utendum est quoties ex iuris (...) praescripto eorum examen et votum (...) requiruntur...”.

¹⁸ Kan. 1680: „In causis de impotentia (...) iudex (...) periti (...) opera utatur...”.

¹⁹ Tamże: „In causis (...) de consensus defectu propter mentis morbum iudex (...) periti (...) opera utatur...”.

²⁰ Tamże.

²¹ Kan. 1574: „Peritorium opera utendum est quoties ex (...) iudicis praescripto eorum examen et votum (...) requiruntur...”.

²² Może to nastąpić w zasadzie w każdym momencie procesu, chociaż na ogół biegły jest powoływany po przesłuchaniach stron i świadków. Zależy to przede wszystkim od zadania jakie biegłemu się wyznacza.

²³ Całość przepisu jest zawarta w bardzo zwięzłym przepisie kanonu 1575: „Iudicis est peritos nominare, auditis vel proponentibus partibus...”.

²⁴ Por. kan. 1555 i 1576. Tę słuszną przyczynę ocenia sędzia, przy czym jego decyzja, zgodnie z kan. 1629.5, nie podlega zaskarżeniu jak tylko włącznie z apelacją od ostatecznego wyroku.

²⁵ W sprawach dotyczących impotencji oraz braku zgody spowodowanego chorobą umysłową prawo samo wskazuje sędziemu możliwość powołania więcej niż jednego biegłego, dla uzyskania większej pewności. Por.: kan. 1680: „...iudex unius periti vel plurium opera utatur...”. W pozostałych sprawach przeciwko mnożeniu dowodów z opinii biegłych przemawia jedynie ekonomika postępowania sądowego, czyli koszt a oraz czas trwania sprawy.

²⁶ Kan. 1575: „Iudicis est (...) relationes ab aliis peritis iam factas assumere”.

²⁷ Jeżeli pozostałe strony zechcą oponować przeciwko twierdzeniom tej opinii, będą miały możliwość w czasie publikacji akt zgłosić swoje zarzuty lub propozycje.

²⁸ Kan. 1581 § 1: „Partes possunt peritos privatos (...) designare”.

²⁹ Tak należy rozumieć kodeksowe sformułowanie: „a iudice probandos” z kan. 1581 § 1.

³⁰ Por.: kan. 1554; 1555; 1576.

³¹ *J.M. Serrano*, *Le prove*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Roma 1985, s. 903.

³² Dla przykładu opinia psychologa sporządzona na użytek cywilnej sprawy rozwodowej, dotycząca relacji pomiędzy rodzicami oraz pomiędzy rodzicami a dziećmi w zaskarżanym małżeństwie, może wносить nowe elementy do zebranych już zeznań samych stron i świadków. Staje się dzięki temu dla sędziego kolejnym źródłem informacji o zaistniałych faktach, chociaż nie musi wcale odpowiadać na pytania dotyczące np. osobowości współmałżonków.

³³ Kan. 1577 § 1: „Iudex, attentis iis quae a litigantibus forte educantur, singula capita decreto suo definiat circa quae periti opera versari debeat”. Por. też: *J.M. Serrano*, tamże, s. 902.

³⁴ Np. czy ma odpowiedzieć wyłącznie na podstawie akt sprawy czy też w oparciu o badania jednej strony lub obu stron itp.

³⁵ Ta kwestia musi być najpierw ustalona z samym biegłym. Por. kan. 1577 § 3: „Iudex, ipso perito audito, tempus praefiniat...”.

³⁶ Chodzi o ustalenie czy biegły ma jedynie nadesłać pisemną relację, czy też będzie dodatkowo przesłuchiwany.

³⁷ Kan. 1577 § 2.

³⁸ Kan. 1581 § 2.

³⁹ Por. kan. 1578 § 3 oraz 1678 § 1p. 1.

⁴⁰ Kan. 1574: „...eorum examen et votum (...) requiruntur...”.

⁴¹ Kan. 1577 § 3: „Iudex (...) tempus praefiniat intra quod examen perficiendum est et relatio proferenda”.

⁴² Kan. 1578 § 3.